

Yeni Dini Hareketler

Yazar: Özlem Uluç

Türkçe, İstanbul: Yarın Yayınları, 2012, 203 sayfa.

Hilal EKŞİ | ORCID: [0000-0002-0190-3282](https://orcid.org/0000-0002-0190-3282) | E-Posta: hilal_eksi_98@hotmail.com

Bağımsız Araştırmacı, İstanbul, Türkiye

Atıf Bilgisi

Ekşi, Hilal. “Yeni Dini Hareketler.”. Dini Araştırmalar 68 (Haziran 2025), 453-458.

<https://doi.org/10.15745/da.1653365>

Geliř Tarihi	07.03.2025
Kabul Tarihi	01.06.2025
Yayım Tarihi	28.06.2025
Deđerlendirme	İki İç Hakem / Çift Taraflı Körleme
Benzerlik Taraması	Yapıldı – İntihal.net
Etik Bildirim	diniarastirmalar98@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Citation

Ekşi, Hilal. “Yeni Dini Hareketler.”. Religious Studies 68 (June 2025), 453-458.

<https://doi.org/10.15745/da.1653365>

Date of Submission	07.03.2025
Date of Acceptance	01.06.2025
Date of Publication	28.06.2025
Peer-Review	Two Internal Referees / Double anonymized
Plagiarism Checks	Yes – İntihal.net
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	diniarastimalar98@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

“Yeni Dini Hareketler” tanımlaması Batı dünyasının toplumsal değişkenliği içinde mayalanan dini dönüşümlerin ve toplum mensuplarının çeşitli anlamlandırmaları sonucunda dine yönelik görme biçimlerinin meydana getirdiği hareketlerin görünümünü temsil eder. Böylece Batı’daki dini kurumların muhtelif toplumsal olayların da etkisiyle birlikte değişim ve dönüşümünün sonucunda ortaya çıkan ve akabinde ise bilim camiası tarafından araştır-maya tabi tutulan yeni dini hareketlerin ve tanımlamaların menşeinin Batı olduğunu söyle-mek mümkündür. Öte yandan toplum içindeki kırılmaların yanı sıra daha geniş çapta cereyan eden küreselleşme olgusu da söz konusu dini dönüşümlerin ve hareketlerin yeni görünümle-rinin zuhur etmesine vesile olmuştur. Ancak her ne kadar merkezde küreselleşmenin getir-diği melez dini aktarımlar bulunmuş olsa da bu yeni dini aktarımların yahut görünümünün analizleri Batı dünyasındaki dini kurumların organizasyon incelemesinden doğan kavramsal araçlarla açıklanmaya çalışıldığı göz önünde bulundurulmalıdır ve burada ciddi bir sorun ile karşı karşıya kalınmaktadır. Bu sorun, her toplumsal yapının kendine has özelliklerinin ve inanma biçimlerinden türeyen organizasyon yapılarının, Batı’daki ayrıma denk düşmemesi-dir. Hâliyle yeni dini hareketler Batı’nın kavramlarıyla gündeme gelse de bu hareketlerin açılanması toplumlara göre değişkenlik göstermekte ve her toplumun kendi iç dinamikle-rinin devinimselliğinden zuhur etmesine tabi olmasından ötürü analiz edilebilmesi uzun sü-reli gözlem gerektirmesinden dolayı hem zor bir araştırma alanını hem de örneklerle birlikte yeni kurumsallaşan bir alan olduğunu imlemektedir. Türkiye özelinde toplumsal yapının içinde bulunan yeni dini hareketlerin incelenmesini içeren kısıtlı ve az sayıda eserin yanında dünya üzerinde muhtelif coğrafyalarda zuhur eden dini hareketlerin aktarımları daha fazla-dir. Nihayetinde söz konusu alanda Türkiye’de daha fazla araştırmanın gerçekleştirilmesi mevzunun geniş çaplı tanımlanabilmesi açısından elzemdir. Diğer yandan ülkemizdeki en güncel ve kapsamlı örnekler sunması bakımından Süleyman Turan ve Emine Battal’ın editör-lüğünü üstlendiği “Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi” başlıklı eserin, her ne kadar çeşitli

örnekleri bünyesinde barındırdığı görülse de alana yeni dâhil olacak araştırmacılar için alanın teorileri yahut gelişimsel sürecini sıralı biçimde ve bütünlüklü görebilme olanağı, kitabın amacı göz önünde bulundurulduğunda, sağladığını söylemek pek mümkün değildir. Ayrıca çalışmaların Türkiye’de zuhur eden yeni dini hareketlerle ilintili olup olmaması ise bu araştırma alanında önemli bir boşluğu gösteren öteki mevzulardan birini temsil etmektedir. Dolayısıyla yeni dini hareketlerin ülkemizdeki görünümelerini ve varlık biçimlerini ortaya çıkarabilmemiz için öncelikle giriş ve temel niteliğinde yeni dini hareketler hakkında yazılan metinlerin varlığına ihtiyaç olduğu ifade edilmelidir. Bu noktada, ülkemizde 2012 yılında Yarın Yayınları tarafından basımı gerçekleştirilen Özlem Uluç’un “Yeni Dini Hareketler” adlı inceleceğimiz Türkiye’de alanında ilk kaleme alınan eserlerden biri olması nedeniyle gerek Batı dünyasında yeni dini hareketlerin organizasyon biçimi ve ortaya çıkış gerekçeleriyle söz konusu dini hareketlerin bir topluluk olarak davranış biçimlerini göstermesi gerekse de bu yapılanmaların Türkiye’deki karşılıklarının neler olabileceğini düşündürmesi bakımından din sosyolojisi kapsamındaki yeni dini hareketlerin akademik olarak ilgi odağı hâline gelmesine vesile olmuştur.

Eser, giriş ve sonuç bölümleri haricinde dört bölümden oluşmaktadır. “Modern Topluma Doğru Tarihsel Dönüşümler” başlıklı birinci bölümde yazar, hem sosyoloji biliminin ortaya çıkışını imleyen süreci hem de dünyanın yaşamış olduğu büyük dönüşümler arenasını tartışmaktadır. Söz konusu tartışmalar, meydana gelen büyük çaplı hareketlerin dini yaşama ve düşünme biçimine nasıl yansıdığı çerçevesinde ilerlemektedir. Böylece yazarın birinci bölümde yeni dini hareketlere temel sağlayan muhtelif toplumsal değişimlerden sekülerleşme gibi kavramsal tanımlamaların doğmasına kadar ele aldığı tarihsel süreç, yeni dini hareketlerin yapılanmalarının analizine doğru giderken kaynak sağlamakla birlikte geleneksel dini yapılanmaların değişimin nasıl ve nerelerde zuhur ettiğini görebilmek için açıklanmasına öncü olmaktadır.

Yazar, Batı nazarındaki geleneksel dinlerin ve dinsel araştırmalardan zuhur eden dini yapılanmaların görünümünü sunduğu “Dini Kurum ve Organizasyonlara Sosyolojik Yaklaşımlar” başlıklı ikinci temel bölümünde modernleşme sürecinde etkilenen dinsel yapının kendi içindeki bölünmelere ve bu bölünmelerin organizasyon şekillerine odaklanmaktadır. Kilise, kiliseye karşı tepkisellik olarak doğan mezheplere, mezhep ve kilise arasında arafta bir konumlamada bulunan denominasyona ve daha geçişken ve değişken olan kült yapılanmalarına değinmekte, söz konusu yapılanmaların muhtelif özelliklerini açımlayarak dini organizasyon biçimlerinin yapısal niteliklerini irdelemiştir. Bu bölümün tartışmaya açtığı esas konu, kilisenin tekelciliğinin sarsılmasından meydana gelen yeni dinsel yapılanmalar ve bu yapılanmaların organizasyon biçimlerinin nasıl işlediği meselesidir.

Yavaş yavaş yapılanmadaki geleneksellikten kopan dini anlayışların meydana getirmiş olduğu dini hareketlerin oluşumunu ve tanımlamasını geniş bir perspektiften “Yeni Dini Hareketler: Tanımlar ve Sosyolojik Tipolojiler” başlıklı üçüncü bölümünde ele alan yazar, dini hareketlerin ortaya çıkışını, tanımını çeşitli din sosyologları vasıtasıyla tartışmaya açarken aynı zamanda bu konudaki temel beş teoriyi açımklamaktadır. Yeni dini hareketlerin anlamsal göstergesi olumlu yahut olumsuz bir yapılanma biçimleri olmak üzere hâlâ tartışılan bir konu olmakla birlikte bu konuda en tarafsız tutumun yine sosyoloji aracılığıyla kabul edildiğini söyleyebilmek mümkündür. Zira sosyoloji, var olan yeni deneyimleri ve değişimleri anlamaya çalışan bir bilim olmasından dolayı yeni dini hareketlerin organizasyonun nasıl olduğu, katılımcılarının profilleri ve davranış biçimleri gibi hususları irdeleyerek anlamsal bir görünüm sunma gayesi içerisindedir. Bu bağlamda sosyologların araştırmaları vasıtasıyla söz konusu arenada muhtelif tipolojiler oluşturulmuştur. Böylece yazar tarafından monistik-dualistik gruplar, dini hareket ve taraftar ilişkisine göre, dini hareket ve hedef kitle ilişkisine göre, dini hareketin dış dünyayla olan ilişkisine göre ve nihayetinde bireylerin iç ve yapılan edimlerin dış etkilerine göre dini hareketleri farklı tipolojiler nazarında inceleyen muhtelif teorisyen-

lerin yeni dini hareket tasavvurları ve yapılanma biçimleri aktarılmıştır. Nitekim bu aktarımlar alan hakkında yeni araştırma yapacak olan araştırmacılar için teori bağlamında çeşitli örneklendirmeleri sunması bakımından diğer eserlerden ayrılmaktadır.

Kitabının son bölümünü teşkil eden “Örneklerle Yeni Dini Hareketler” başlıklı dördüncü bölümde yazar, yeni dini hareketlere örnek olabilecek toplam on üç tane yapılanmadan bahsetmektedir. Bu bölümdeki örneklendirmeler, hem yeni dini hareketlerin organizasyon biçimlerinin nasıl olduğu, katılımcılara nelerin vaat edildiği ve katılımcıların davranış biçimlerini, üyelerine sunulan anlamsal anlatılar ve bu anlatıların mahiyeti, benzer biçimde söz konusu aktarımların melez olup olmadığı gibi hususların varlığını göstermekte hem de yeni tipolojilerle nasıl bağlantısallık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Nihai biçimde Özlem Uluç’un bu çalışması her ne kadar Batı dünyasının toplumsal analizinde meydana gelen dini yapılanmanın serüvenini aktarmış olsa da söz konusu bu yapılanmanın diğer ülkelerdeki süreçlerinin nasıl işlediği, hangi konular bağlamında tartışıldığı, ülkelerin yapı biçimlerine göre yeni dini hareketler bağlamında kendilerine özgü olarak nasıl tipolojilerin olduğu yahut oluşabileceğine dair yapılacak olan araştırmalara sunduğu kapsamlı literatür donanımıyla birlikte hem önemli bir destek hem de teşvik sunmaktadır.

Kaynaklar/References

Uluç, Özlem. *Yeni Dini Hareketler*. İstanbul: Yarın Yayınlar, 2012.